

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)



Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет



№ 3, 2016 [Назад](#) [Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК [334.73-025.13](4-672ЄС).

*В. В. Гончаренко,
д. е. н., професор, професор кафедри міжнародної економіки,
Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава
О. О. Шепетуха,
аспірант, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава*

ВИКОРИСТАННЯ КООПЕРАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ЄС НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ

*V. V. Goncharenko,
PhD, professor, professor of International Economics, Poltava University of Economics and Trade, Poltava
A. A. Shepetuha,
graduate student, Poltava University of Economics and Trade, Poltava*

THE USE OF EU COOPERATIVE MODELS IN THE UKRAINIAN MARKET

У статті розглянуто кооперативні моделі які використовуються країнами ЄС у створенні та функціонуванні кооперативів. Кооперативні моделі у ЄС пов'язані з конкретним стратегічним вибором і структурою кооперативу. Кооперативи можуть бути класифіковані на основі їх стратегічних та структурних характеристик. Як невід'ємна (в географічному, історичному та культурному аспектах) частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку. Євроінтеграційний курс розглядається саме у контексті реалізації цієї моделі в умовах України. Окремою частиною соціально-економічного розвитку є створення стійких кооперативних утворень на основі організаційних моделей, які Україна може широко використовувати для підвищення та формування стійкої конкурентоспроможності вітчизняних кооперативів на міжнародній арені.

The article describes the cooperative model used by the EU in the establishment and operation of cooperatives. The co-operative model in the EU are linked to a particular strategic choice and the structure of the cooperative. Cooperatives may be classified based on their structural characteristics and strategic to be investigated in the article. As main part (in the geographical, historical and cultural aspects) of Europe Ukraine focuses on the operating in western democracies model of socio-economic development. A separate part of the socio-economic development is to create sustainable cooperative entities based on organizational models that Ukraine can be widely used to enhance the formation of a stable and competitiveness domestic cooperative in the international arena.

Ключові слова: Кооператив, кооперативні моделі, с/г кооперативи, товарний кооператив, нішовий кооператив, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Keywords: Cooperative, Cooperative models, agricultural cooperative, niche cooperative, agricultural services cooperative.

Ціллю статті є дослідження поняття і сутності кооперативних моделей Європейського Союзу та прямої можливості їх використання на українських просторах. За основу моделей ЄС було взято дослідження нідерландського вченого Онно ван Бекума, який показав зв'язок між моделями компанії М. Портера та моделями кооперативів І. Шапіро.

Аналіз останніх досліджень і публікацій економічної сутності кооперативів, у тому числі окреслення їх типів та моделей, в сучасних умовах присвячено праці таких вчених, як: В. Гончаренка, Ф. Горбоноса, Ю. Губені, В. Зіновчука, П. Канінського, О. Крисального, М. Малика, В. МесельВесе ляка, О. Могильного, Л. Молдаван, А. Пантелеймоєнка, П. Саблука, А.Пожара, В. Клименко та ін. Вагомий внесок у дослідження формування моделей кооперативів на території ЄС здійснив Онн ван Бекум, але аналогію з українськими кооперативними моделями досі залишається за межами наукових інтересів вчених. Більшість наукових робіт спрямовано на з'ясування окремих аспектів організації та діяльності кооперативів.

Виклад основного матеріалу. Вихід аграрного сектора на більш високий рівень розвитку передбачає широке застосування ефективних моделей кооперації та інтеграції сільських товаровиробників і агросервісних підприємств кооперативного типу.

Сільгосптоваровиробники, не пов'язані коопераційними та інтеграційними відносинами з переробними і торгово-збутовими підприємствами, не зможуть ефективно реалізувати свою продукцію, будуть змушені утримувати всіляких посередників.

Позитивні результати діючих вертикально інтегрованих систем свідчать про ефективність просування продукції по технологічним ланкам продовольчої ланцюжка на основі кооперації [8].

Моделі кооперативного типу орієнтовані на використання широких можливостей кооперації у забезпеченні інтересів як сільгосптоваровиробників, так і споживачів продукції сільського господарства.

Розглянемо кооперативні моделі які використовуються країнами ЄС у створенні та функціонуванні кооперативів. Кооперативні моделі у ЄС пов'язані з конкретним стратегічним вибором і структурою кооперативу. Кооперативи можуть бути класифіковані на основі їх стратегічних та структурних характеристик. Стратегія і структура кооперативу можуть не співпадати. Якщо так виходить то кооператив може мати проблеми зі стимулюванням своїх членів. Концептуальна

основа заснована на 3 основних концепціях:

- «Кооперативна структура» визначається як складова частина з трьох взаємовідносин між учасниками кооперативу з приводу інвестицій, веденням справ, та відносинами з державними органами. Кооперативні структури можуть бути організовані з різним ступенем колективізації проти індивідуальності окремих господарств.

- «Кооперативна стратегія» згідно М. Портера визначається як вибір між одним з трьох загальних варіантів: повне лідерство по затратам, розподіл, фокус. Всі ці варіанти можуть бути реалізовані через галузевий рівень або у дуже вузькому географічному сегменті або через групу споживачів на ринку в останньому випадку це стратегія фокусу.

- «Кооперативна модель» визначається як цілісна система яка включає в себе елементи структури та стратегії кооперативу. Відповідно можемо виділити 4 моделі: Сільськогосподарська;Товарна; Нішова та Доданої вартості[17, с.54].

Далі пропонується ширше розглянути кожен тип моделі у порівнянні з Українським аналогом.

«Сільськогосподарський кооператив» (малий масштаб операцій, відповідно значна вартість малих частин галузевого ринку, колективно структурований; недиференційовані продукти) як історично склалося являє собою первинний кооператив як більшість створених на його основі кооперативів. Це невеликий місцевий орієнтовний кооператив з обмеженими конкретними вимогами до продукції. Незважаючи на це, можна стверджувати що стратегією даного кооперативу буде стратегія фокусування М. Портера на малих та недиференційованих ринках. У реальності кооперативи вибирають дану стратегію через обмежену конкуренцію, що може мати гарну перспективу якщо він розташований на ринку, який через свої розміри чи розташування не привабливий для інших кооперативів або компаній. Дана модель кооперативу не потребує значних інвестицій, інтереси його членів досить однорідні і висока відповідальність - будуть сильними його сторонами. Тому ці кооперативи можуть бути організовані на колективній основі, з принципами демократичного голосування, рівного цінотворення вільного капіталу та ін. Це більш менш співпадає з кооперативними ідеями Рочдейла та Норса I [17, с.33].

Якщо порівняти дану модель з реальними що ми можемо спостерігати на території України, то:

- відмінною рисою є перевага великого бізнесу над дрібним. Українська ідея с/г кооперативу полягає у створенні значних с/г конгломератів які своїми організаційно-економічними ресурсами концентрують спеціалізацію з метою нарощування масштабу виробництва та займання ключових позицій у конкретній галузі.

- спільним є концентрація шляхом об'єднання зусиль у формі взаємовигідного співробітництва з метою одержання максимального ефекту від використання ресурсів кожного з учасників кооперації.

Також для України характерним є не довго тривалість с/г кооперативів, через відсутність стратегічних цілей. Багато власників господарств не приймають кооперацію як спосіб вирішення виникаючих проблем з поставкою сировини, реалізацією продукції і виробництвом послуг. Для них кооперація лише тимчасове явище, що вирішить окрему проблему, і після вони повернуться до свого індивідуального існування [14].

«Товарний кооператив» (велика низка операцій і низька вартість, домінуюча позиція на ринку; не диференційований продукт; колективно структурований) являється найбільш розповсюдженою формою кооперативу, який виріс з попередньої моделі с/г кооперативу за рахунок внутрішнього росту та майбутніх послідовних хвиль злиття та поглинання. Найбільш типовим показником є Американський торговий кооператив: взагалі без обробки товару, лише переговори щодо встановлення більшої ціни через більший об'єм продукції. Ця категорія буде включати кооператив який займається у чистому вигляді переробкою сировинних товарів великих об'ємів не диференційованого продукту. Ринкову орієнтацію даного кооперативу згідно М. Портера можна визначити як стратегію орієнтовану на зниження затрат на виробництво. Кооперативи даної моделі намагаються залучити все більшу кількість молока, для зменшення середньостатистичних затрат на його обробку і створити сильну позицію на ринку (торг. потужності) в недиференційованих товарних ринках. Його цікавить постійне розширення об'ємів через залучення нових членів, безкоштовний вхід до кооперативу, демократичні принципи, обмежені інвестиції, використання нерозподілених ресурсів. Склад членів є досить однорідним, хоча солідарність між ним необов'язково висока. Управління даним кооперативом досить просте, так як технології обробки та маркетингу не складні. Вимоги з моніторингу відповідно не складні. Модель є близькою до кооперативів І. Шапіро [16] першого покоління та компенсаційних харчових кооперативів.

В Україні дана модель представлена сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами (СОК) – об'єднання виробників с/г продукції виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів. Участь у господарській діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу - збут через такий кооператив сировини, продукції її переробки, закупівля засобів виробництва, користування технологічними послугами кооперативу в обсязі та порядку, передбачених його статутом та/або правилами внутрішньогосподарської діяльності. Останнє і є яскраво вираженою спільною рисою кооперативних моделей України та ЄС.

В Україні також дана модель функціонує з великою кількістю переваг для селянських домогосподарств:

- оформлення членства та договору згідно чинного законодавства
- матеріальна захищеність членів обслуговуючого с/г кооперативу – зазвичай молокозавод не завжди юридично оформлює свою співпрацю з селянами і в разі заборгованості селяни не мають змоги довести факт поставки молока
- періодичний контроль операцій кооперативу як і в звичайних виробничих кооперативах облік перевіряє контрольно-ревізійна служба. Що дає змогу у будь який момент отримати інформацію про кількість, якість, ціну та акти прийому передачі товарної продукції через кооператив [4].

«Нішовий кооператив» (малий масштаб операцій, і відносно висока вартість / має на меті утримання домінуючих позицій у малих сегментах ринку; фірмові та дуже диференційовані продукти; індивідуалізований, структурований) виникає після дуже чітко окреслених рішень свої членів інвестувати значні кошти у виключне виробництво. Це відображає стратегію фокусування диференціації М. Портера. Його стратегічна орієнтація по суті копіює кооператив на дану вартість, але це невелика організація і фокусується на однаково невеликих ринкових нішах: регіональні ринки, конкретні групи споживачів (наприклад споживачі виключно органічної їжі), спеціальні продукти і т.д. Інвестиції на одиницю сировини високі, умови доставки дуже суворі, закрите членство, досить однорідний склад. Для забезпечення своїх членів відповідними інвестиційними стимулами, його члени формують індивідуальний підхід, а саме: закрите членство, обов'язкові інвестиції у торгівлі підприємства, диференційована система голосування. Модель є близькою до нового покоління кооперативів Шапіро, і пропорційному розподілу акцій між його членами [15].

В Україні модель представлена Спеціалізованими кооперативами - зосереджують свою діяльність на виконанні певної обслуговуючої функції або поєднанні кількох функцій в межах однієї галузі, що їм делегують їх клієнти-власники (заготівля, переробка, маркетинг сільгосппродукції [7], матеріально-технічне постачання, технологічне, інформаційно-консультативне та інше обслуговування). Спеціалізовані кооперативи відкриті для товаровиробників будь-якого організаційно-правового статусу. Що є відмінною рисою закритих «нішових» кооперативів. У перспективі можливе створення об'єднань спеціалізованих кооперативів за функціонального, галузевого або територіальною ознаками [10].

«Кооператив доданої вартості» (велика кількість операцій і відносно низька вартість / домінуючі позиції у сегментованих ринках; високо диференційовані продукти; індивідуальна структура) може розглядатися як показник стратегії диференціації та лідерства на ринку за М. Портером, хоча ясно що використання низької собівартості також важливе. Дані кооперативи інвестують значні засоби у переробку та маркетинг, для створення попиту у верхньому ринковому сегменті споживчих товарів. Що включає в себе дуже розрізнені типи внутрішньої організації: диференційну оцінку, об'єм підконтрольних поставок за допомогою внутрішньої системи доставки, великих індивідуальних інвестицій з аналогічними інвестиційними зобов'язаннями для нових членів. Членство у кооперативі має гетерогенний характер і обмежену емоційну солідарність через великий розмір і відносно високу географічну дисперсію. Тому ця модель сильніше за інші вимагає створення дуже індивідуальної внутрішньої структури, щоб зберегти інтереси членів однорідними і залучити значні інвестиційні ресурси. Ця кооперативна модель створює додану вартість, і близька до кооперативів Шапіро 2 та 3-го покоління з деякими рисами підприємницьких кооперативів[15].

Кооперативів з усіма рисами кооперативу доданої вартості в Україні поки що не існує. Але дана модель має гарні перспективи для розвитку співпраці щодо створення спільних з ЄС проєктів у створенні таких кооперативів.

Основною стратегічною ціллю України на даному етапі розвитку сільського господарства то кооперативів зокрема є підтримка розвитку дрібних і середніх фермерських підприємств і стримування монополій. Саме вертикальна інтеграція, за якої фермерським кооперативам підпорядковані переробні підприємства та торгівля, забезпечує виконання всіх цілей і в першу чергу нижчі ціни на продукти харчування, а відповідно доступ до них всіх верств населення. За допомогою ЄС Україна повинна вібрати весь досвід позитивних та негативних проєктів та на його основі відтворити та покращити існуючі кооперативні моделі за рахунок спільних проєктів зі своїм стратегічним партнером.

Висновки. Отже, на нашу думку, використання досвіду ЄС у формуванні та реалізації діяльності кооперативів за описаними вище моделями є пріоритетним напрямом розвитку сільськогосподарських та обслуговуючих кооперативів.Що також відкриє необмежені можливості для отримання максимальної величини

доданої вартості у сільськогосподарському комплексі.

Література.

1. Аграрная кооперация в России: проблемы выбора организационной модели [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/agrarnaya-kooperatsiya-v-rossii-problemy-vybora-organizatsionnoy-modeli>
2. Гелей С.Д. Теорія та історія кооперації / С.Д. Гелей, Р.Я. Пастушенко. – К.: Знання, 2006. – 513 с.
3. Гончаренко В.В. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив / Гончаренко В.В., Пантелеймоненко А.О., Блок Р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cuedu.org.ua/library/Publications4-Proekti/TACIS-obsl.pdf>
4. Гончаренко В.В. Основи діяльності кооперативних організацій: вітчизняний та зарубіжний досвід : навч. посібник / Гончаренко В.В., Пантелеймоненко А.О. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://catalog.uccu.org.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/191848/default>
5. Економічна сутність сільськогосподарських кооперативів [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sophus.at.ua/publ/2013_12_19_20_kampodilsk/sekcija_2_2013_12_19_20/ekonomichna_sutnist_silskogospodarskikh_kooperativiv/44-1-0-798
6. Зіновчук В.В. Роль кооперації у реалізації диверсифікаційних намірів сільськогосподарських товаровиробників / Зіновчук В.В., Ткачук В.І. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?
7. Моделі обслуговуючих кооперативів [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://agroua.net/economics/documents/category-97/doc-114/>
8. Манжура О.В. Аграрна кооперация досвід ЄС для України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.md.hneu.edu.ua/uploads/pdf/5.pdf>
9. Макушок О.В. Особливості маркетингової діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / Макушок О.В., Мазур Ю.П. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/28.pdf
10. Організація заготівельно-збутових послуг сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами: бухгалтерський облік, оподаткування та деякі правові аспекти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.agroinvest.org.ua/files/USAID_a5_Zagotovka_final.pdf
11. Писоченко Т. С., Використання переваг кооперації в розвитку зовнішньої торгівлі підприємств аграрного сектора [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dspace.mnau.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/383/3/%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%86%D0%A2.pdf>
12. Пожар А.А. Кредитна кооперация в инфраструктурному забезпеченні розвитку фермерських господарств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://catalog.uccu.org.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/89708/default>
13. Черкашина Е.В. О специфике кооперативного предпринимательства // Российское предпринимательство. — 2008. — № 8 Вып. 2 (117). — с. 173-178.
14. Юрманова Е.А. Современные тенденции в развитии кооперативной теории и практики: кооперативные организационные модели // Российское предпринимательство. — 2013. — № 15 (237). — с. 15-22.
15. Cook M.L. The Future of U.S. Agricultural Cooperatives: A Neo-Institutional Approach / American Journal of Agricultural Economics. – 1995. – Vol. 77. – P. 1153–1159.
16. Nilsson J. Cooperative Organizational Models as Reflections of the Business Environments // Finnish Journal of Business Economics. – 1999. – № 4. – P. 449–470.
17. Onno-Frank Van Bekkum Cooperative Models and Farm Policy Reform: Exploring Patterns in Structure-Strategy Matches of Dairy Cooperatives in Regulated Vs. Liberalized Markets – June, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=5Gx0Y3igCwoC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>

References.

1. Nilsson, J. and Neganov, S. A. (2008), “Agricultural cooperatives in Russia: problems of choice of organizational model”, *Jekonomika regiona*, vol.3, available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/agrarnaya-kooperatsiya-v-rossii-problemy-vybora-organizatsionnoy-modeli> (Accessed 20 Feb 2016).
2. Gelej, S.D. and Pastushenko, R.Ja. (2006), *Teorija ta istorija kooperacii* [Theory and History of cooperation], Znamnja, Kyiv, Ukraine.
3. Goncharenko, V.V. Pantelejmonenko, A.O. and Blok R. (1999), *Sil'skogospodars'kyj obslugovujuchyj kooperatyv* [Farm Service Cooperative] available at: <http://cuedu.org.ua/library/Publications4-Proekti/TACIS-obsl.pdf> (Accessed 20 Feb 2016).
4. Goncharenko, V.V. and Pantelejmonenko, A. O. (1999), *Osnovy dijalnosti kooperativnyh organizacij: vitchyznjanij ta zarubizhnyj dosvid* [Basics of cooperative organizations, domestic and foreign experience] available at: <http://cuedu.org.ua/library/Publications4-Proekti/TACIS-obsl.pdf> (Accessed 20 Feb 2016).
5. Makarukha, S. (2013), “The economic nature of agricultural cooperatives”, available at: http://sophus.at.ua/publ/2013_12_19_20_kampodilsk/sekcija_2_2013_12_19_20/ekonomichna_sutnist_silskogospodarskikh_kooperativiv/44-1-0-798 (Accessed 20 Feb 2016).
6. Zinovchuk, V.V. and Tkachuk, V.I. (2011), “The role of cooperatives in the implementation of agricultural commodity diversification intentions”, *Visnyk Zhytomyr's'koho natsional'noho ahroekolohichnoho universytetu*, vol. 2, available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe? (Accessed 20 Feb 2016).
7. agroua.net (2016), “Models of service cooperatives”, available at: <http://agroua.net/economics/documents/category-97/doc-114/> (Accessed 20 Feb 2016).
8. Manzhura, O.V. (2015), “Agricultural cooperation EU experience for Ukraine”, *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 1, available at: <http://www.md.hneu.edu.ua/uploads/pdf/5.pdf> (Accessed 20 Feb 2016).
9. Makushok, O.V. and Mazur, Ju.P. (2010), “Marketing Features of agricultural service cooperatives”, *Visnyk Kharkiv's'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva: Ekonomichni nauky*, vol. 97, available at: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/28.pdf (Accessed 20 Feb 2016).
10. Metelytsia, V.M. Hrytsenko, M.P. Stetsiuk, L.S. and Teres, V.M. (2010), *Organizacija zagotivel'no-zbutovyh poslug sil'skogospodars'kymy obslugovujuchymy kooperatyvamy: buhgalters'kyj oblik, opodatkuvannja ta dejaki pravovi aspekty* [Organization of harvesting and marketing of agricultural service cooperatives of services: accounting, taxation and some legal aspects] available at: http://www.agroinvest.org.ua/files/USAID_a5_Zagotovka_final.pdf (Accessed 20 Feb 2016).
11. PISOCHENKO, T. S., (2012), “Take advantage of cooperation in the development of foreign trade enterprises of the agricultural sector”, *Ahrosvit*, vol. 14, pp. 64-68.
12. Pozhar, A.A. (2005), “Credit cooperation in infrastructure development providing farm”, *Visti*, available at: <http://catalog.uccu.org.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/89708/default> (Accessed 20 Feb 2016).
13. Cherkashyna, E.V. (2008), “On the specifics of the cooperative enterprise”, *Rossijskoe predprynymatel'stvo*, vol. 8 p. 173-178.
14. Jurmanova, E.A. (2013), “Modern trends in the development of co-operative theory and practice: cooperative organizational models”, *Rossijskoe predprynymatel'stvo*, Vol 15 p. 15-22.
15. Cook, M.L. (1995), “The Future of U.S. Agricultural Cooperatives: A Neo-Institutional”, *Approach American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 77, pp. 1153–1159.
16. Nilsson, J. (1999), “Cooperative Organizational Models as Reflections of the Business Environments”, *Finnish Journal of Business Economics*, Vol. 4, pp. 449–470.
17. Onno-Frank, V. B. (2001), “Cooperative Models and Farm Policy Reform: Exploring Patterns in Structure-Strategy Matches of Dairy Cooperatives in Regulated Vs. Liberalized Markets”, available at: <https://books.google.com.ua/books?id=5Gx0Y3igCwoC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (Accessed 20 Feb 2016).

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016 р.